

KIBRIS VE TÜRKİYE DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ
(4-8. SINIF) DERS KİTAPLARINDAKİ
GÖRSELLERİN KARŞILAŞTIRMALI
DEĞERLENDİRİLMESİ
CYPRUS AND TURKEY RELIGIOUS CULTURE AND MORAL
KNOWLEDGE (4-8. CLASS) COMPARATIVE EVALUATION OF
IMAGES IN TEXTBOOKS

AHMET KOÇ

[Dr. Öğr. Üyesi, Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Eğitimi ABD.
Faculty Member, PhD., Yakın Doğu University Faculty of Divinity,
Department Religious Education
ahmedkoc@hotmail.com
0000-0001-6165-4401]

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 22 Şubat / February 2021

Kabul Tarihi / Accepted: 13 Nisan / April 2021

Yayın Tarihi / Published: 24 Haziran / June 2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

Yıl / Year: 2021 *Sayı – Issue:* 50 *Sayfa / Pages:* 363-393

Atıf/Cite as Koç, Ahmet. "Kıbrıs ve Türkiye Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (4-8. Sınıf) Ders Kitaplarındaki Görsellerin Karşılaştırmalı Değerlendirilmesi-Cyprus and Turkey Religious Culture and Moral Knowledge (4-8. Class) Comparative Evaluation of Images in Textbooks". Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi- Ondokuz Mayıs University Review of the Faculty of Divinity 50 (Haziran-June 2021): 363-393. <https://doi.org/10.17120/omuifd.884888>

İntihal /Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. <http://dergipark.gov.tr/omuifd>

Copyright © Published by Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi – Ondokuz Mayıs University, Faculty of Divinity, Samsun, Turkey. All rights reserved.

Kıbrıs ve Türkiye Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (4-8. Sınıf) Ders Kitaplarındaki Görsellerin Karşılaştırmalı Değerlendirilmesi

Öz: Bu araştırma öğretim programları, temel yaklaşımları ve kitap içerikleri açısından aralarında büyük benzerlikler olan Kıbrıs ve Türkiye Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) 4-8. sınıf ders kitaplarında kullanılan görsellerin karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Bu bağlamda kitaplardaki görseller nicelik, içerik, biçim ve gerçeklik olmak üzere dört açıdan incelenmiştir. Nitel araştırma modeli ile yapılan araştırmada, durum çalışması deseni kullanılmıştır. Doküman incelemesi yönteminin kullanıldığı araştırmada, 2020-2021 öğretim yılında her iki ülkede okutulan DKAB (4-8) ders kitapları incelenmiştir. Araştırma sonucunda, iki ülke ders kitaplarında kullanılan görsellerin sayısal olarak birbirine yakın olduğu, en çok kullanılan görselin fotoğraf olduğu ancak görsel çeşitliliği açısından Türkiye'deki kitaplarda şema ve kavram haritası görsellerine daha fazla yer verildiği belirlenmiştir. Kıbrıs DKAB (4-8) ders kitaplarındaki görsellerin büyük kısmının doğa fotoğraflarından oluştuğu, bu görsellerin içerikle doğrudan bağlantısının kurulmadığı ve içeriği açıklama-destekleme-somatlaştırma gibi işlevlere sahip olmadığı tespit edilmiştir. Kıbrıs DKAB (4-8) ders kitaplarındaki görsellerin renk-boyut uyumu, denge, kolay algılanma ve dikkat çekme açısından yetersiz kaldığı; Türkiye DKAB -özellikle 4-5-8. sınıf- ders kitaplarının gerek renklerin canlılığı gerekse asimetrik bir dengeye sahip olması açısından görsel tasarım ilkelerine göre daha etkili hazırlandığı belirlenmiştir. Buna göre Kıbrıs DKAB (4-8) kitaplarının içerikle görseller arasında uyumun sağlanabilmesi ve kitapların daha çekici özellik taşıyabilmesi için yeni görseller hazırlanarak yenilenmesi önerilebilir.

Anahtar Sözcükler: Din Eğitimi, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, Ders Kitabı, Görsel, Kıbrıs.

Cyprus and Turkey Religious Culture and Moral Knowledge (4-8. Class) Comparative Evaluation of Images in Textbooks

Abstract: This research training programs, great similarities between the two in terms of basic approaches and book content that Cyprus and Turkey Religious Culture and Moral Knowledge (RCMK) 4-8. it aims to evaluate the visuals used in classroom textbooks comparatively. The visuals in the books were examined from four angles: quantity, content, form and reality. In the research conducted with qualitative research model, case study design was used. RCMK (4-8) textbooks taught in both countries in the 2020-2021 academic year were examined. As a result of the research, it was determined that the visuals used in the textbooks of the two countries were numerically close to each other and the most used visual was photography. However, it was determined that given more space to schemas and maps in the books in

Turkey. It has been determined that most of the visuals in Cyprus RCMK (4-8) textbooks consist of nature photographs, these images are not directly related to the content and do not have functions such as explaining-supporting-concretizing the content. Accordingly, it may be suggested that Cyprus RCMK (4-8) books should be prepared and renewed in order to ensure harmony between content and visuals and to make the books more attractive.

Keywords: Religious Education, Religious Culture and Moral Knowledge, Textbook, Image, Cyprus.

Giriş

Ders kitapları günümüzdeki teknolojik gelişmelere rağmen eğitim-öğretim ortamında kullanılan başlıca kaynak olma özelliğini devam ettirmektedir. Bu durum ders kitaplarının hem eğitim-öğretim sürecinin vazgeçilmez bir bilgi kaynağı hem de oldukça mühim ve kullanışlı bir öğretim materyali olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır.¹ Ders kitapları yalnızca bilgilerin bir araya getirildiği bir araç olmayıp aynı zamanda bu bilgilerin aktarılmasını ve öğrenilmesini sağlayan etkileşimli bir öğretim aracıdır. Bu bakımdan ders kitapları, bir yandan öğrencilerin öğretim programında verilmesi hedeflenen bilgileri öğrenmelerine kaynaklık ederken diğer taraftan öğretmenler için de öğretim programının uygulanmasına yönelik bir kılavuz görevi üstlenmektedir.²

Ders kitaplarının neredeyse yarısı görsellerden meydana gelmektedir. Kitaplarda öğrencilerin ilgisini ve merakını çeken ilk unsur görsellerdir. Daha sonra kitaptaki diğer unsurlar eğitim-öğretim sürecine dâhil olurlar.³ Ders kitaplarında bulunan görsellerin içerikte verilmek istenen mesajı etkili ve verimli bir şekilde aktarma, öğrencilerin ilgilerini çekerek

¹ Neşe Tertemiz vd., *Ders Kitabı ve Eğitimdeki Önemi, Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu* (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2001), 34.

² Erdal Ceyhan - Birol Yiğit, *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi* (Ankara: Anı Yayıncılık, 2004), 25.

³ Mustafa Mücahit, "Dördüncü Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabının Hedef Yaş Düzeyine Uygunluğu Üzerine Bir Değerlendirme", *Tasavvur: Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 6/1 (Haziran 2020), 201-230, 207.

odaklanmalarını sağlama, karmaşık bilgileri sadeleştirme, yazılı olarak uzunca anlatılabilecek bir konuyu kolayca gösterme, soyut bilgileri somutlaştırma ve bilgilerin uzun süre hatırlanmasını sağlama gibi önemli işlevleri bulunmaktadır.⁴ Özellikle Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) dersi konularının etkili biçimde öğrencilere sunulmasında ders kitaplarındaki görsellerin katkısı ise oldukça önemlidir. Çünkü DKAB ders konularının bir kısmını soyut bilgiler ve kavramlar oluşturmaktadır. Bunları öğrencilerin zihninde somutlaştıracak görseller mesajın doğru anlaşılmasına yardım edecektir.⁵ Çünkü araştırmalar soyut kavramlarla düşünme yaşının 11 olduğunu, dinî kavramlarda ise bu durumun 13 yaşa kadar çıkabildiğini göstermektedir.⁶ Bu sebeple somut işlemler dönemindeki öğrencilere yönelik yapılacak din eğitiminde, kavramların, öğrencilerin birden fazla duyu organına hitap edecek şekilde sunulması önem arz etmektedir.⁷

366
OMÜİFD

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde (KKTC) 2016 yılında Temel Eğitim Program Geliştirme Projesi (TEPGEP) kapsamında, 4-8. sınıflar arasındaki DKAB öğretim programı ve ders kitapları öğrenciyi merkeze alan bir yaklaşım ve alana ait bilimsel ölçütler gözetilerek yeniden hazırlanmıştır.⁸ Öğretim programı açısından Türkiye'deki DKAB dersiyle büyük benzerlikler taşıyan Kıbrıs DKAB dersi, 4-8. sınıflar arasında zorunlu ders kapsamında okutulmaktadır. Öğretim programı her sınıf kademesinde "İnanç, İbadet, Ahlak, Hz. Muhammed, Kur'an-ı Kerim ve Diğer Dinler" olmak üzere altı öğrenme alanından oluşmaktadır. Ders kitapları ise Talim ve Terbiye Dairesi tarafından TEPGEP çerçevesinde akademisyen ve öğretmenlerden oluşan bir komisyona hazırlattırılmıştır.

⁴ Okan Yaşar - Mehmet Şeremet, "A Comparative Analysis Regarding Pictures Included in Secondary School Geography Textbooks Taught in Turkey", *International Research in Geographical and Environmental Education* 16/2 (Mayıs 2007), 157-188, 158.

⁵ Mehmet Zeki Aydın, *Din Öğretiminde Yöntemler* (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2020), 404.

⁶ Mualla Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009), 35.

⁷ Mehmet Emin Ay, *Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım?* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2016), 64.

⁸ Millî Eğitim ve Kültür Bakanlığı (KKTCMEB), "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi 4-8.Sınıflar Öğretim Programı", *Öğretim Programları (DKAB 4-8)* (2016), 3.

Bu araştırmanın amacı, Kıbrıs DKAB (4-8) ders kitaplarıyla Türkiye DKAB (4-8) ders kitapları içinde yer alan görsellerin karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesidir. Araştırma öğretim programları, temel yaklaşımları ve kitap içerikleri açısından büyük benzerlik gösteren her iki ülke DKAB ders kitaplarında kullanılan görsellerin, hangi ölçüde birbirlerine benzediğini ve varsa farklılıkların sebeplerini ortaya koymayı hedeflemektedir. Araştırmada öncelikle ders kitaplarının eğitimdeki yeri, ders kitaplarında kullanılan görsellerin önemi şeklinde kavramsal çerçeve ele alınmıştır. Ardından doküman incelemesi yöntemiyle her iki ülkenin DKAB (4-8) ders kitapları karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. İncelemeye konu olan görseller, nicelik, anlam (içerik), biçim ve gerçeklik olmak üzere dört açıdan değerlendirilmiştir. Bu çalışma, bir ders kitabında en az içerik kadar önemli olan, öğrencilerde kitaba ve derse karşı ilk izlenimi oluşturduğu için belki de içerikten daha öne çıkan görsellerin, tespit ve sunum süreçlerindeki seçiciliğe ve titizliğe dikkat çekmesi açısından önem arz etmektedir. Ayrıca aralarında önemli benzerlikler olan iki ülke ders kitaplarını karşılaştırmalı olarak inceleyen ve görsellerin ders kitaplarındaki içeriğe ve görsel tasarım ilkelerine uyumunu ele alan bu çalışmanın, araştırmacılar, eğitim politikalarını belirleyiciler ve uygulayıcılar için önemli bir kılavuz olması öngörülmektedir.

1. Kavramsal Çerçeve

1.1. Ders Kitaplarının Eğitim-Öğretimdeki Yeri

Eğitim-öğretim sürecinde herkesin kolayca ulaşabildiği, hem öğretmenlerin hem de öğrencilerin en fazla kullandıkları araçların başında ders kitapları gelmektedir. Bu konudaki araştırmalar, eğitim-öğretim sürecindeki pek çok etkinliğin ders kitabıyla uygulandığını,⁹ öğrencilerin sınıftaki zamanlarının büyük kısmını ders kitaplarıyla harcadıklarını ve öğretimin amaçlara ulaşmasında ders kitaplarının önemli bir payının olduğunu

⁹ Serap Uzun vd., "Türkçe 6, 7 ve 8. Sınıf Ders Kitaplarının Görseller (İllüstrasyonlar) Açısından Değerlendirilmesi", *Türklük Bilimi Araştırmaları* 27 (Ocak 2010), 721-733, 722.

ortaya koymaktadır.¹⁰ Ders kitaplarının eğitim-öğretim sürecindeki yerine ve önemine bakıldığında, konu “*öğretim programı, öğretmen ve öğrenci*” şeklindeki üç başlıkta ele alınabilir. Ders kitapları, öğretim programlarının uygulanmasında en fazla kullanılan ders aracıdır. Bunun sebebi öğretim programının bütün unsurlarını içerme özelliğine sahip olmasıdır. Ders kitapları, öğretim programının amaç, kazanım, muhteva, öğretme süreçleri, öğretim etkinlikleri, materyaller ve ölçme-değerlendirme şeklindeki pek çok ögesini bünyesinde barındırmaktadır.¹¹ Ders kitaplarındaki üniteler birbiriyle bağlantılı ve dizili bir şekilde sunulduğundan eğitim programının hedeflerine ulaşmasında yardımcı olur. Bu bakımdan ders kitapları, dersin sistematik şekilde işlenmesine ve programın kolayca tatbik edilmesine imkân verir.¹² Bu özellikleri sebebiyle ders kitapları, eğitim programları ile öğrenci arasında bir köprü vazifesi görmektedir.

Ders kitapları, öğretmenlere derste ne anlatacakları hususunda rehberlik etmesi, ders saatini verimli bir şekilde kullanmalarına yardımcı olması, derste kullanacakları farklı öğretim yöntemleri, teknikleri ve materyalleri için kaynaklık etmesi bakımından eğitim-öğretim ortamında önemli bir yere sahiptir.¹³ Öğretmen ders kitabındaki içerik ve etkinliklere göre eğitim-öğretim sürecinde, tartışma, örnek olay, drama gibi yöntem ve teknikleri; harita, fotoğraf, haber gibi materyalleri kullanabilir. Konuya DKAB dersi açısından bakıldığında DKAB dersi kitapları, öğrencilerin dini bilgiyi kazanabilecekleri başlıca bir kaynak olmasının yanında öğretmenlerin din öğretimini hangi sınırlar içinde yerine getireceğine dair önemli bir rehber niteliği de taşımaktadır.¹⁴

¹⁰ Ceyhan - Yiğit, *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi*, 18.

¹¹ Abdurrahman Kılıç - Serdal Seven, *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi* (Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2008), 28.

¹² Cemal Tosun vd., “Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4-8” (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2001), 19.

¹³ Necati Cemaloğlu, “Öğretimde Ders Kitaplarının Yeri ve Önemi”, *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu: Tarih 9-12*, ed. Necdet Hayta vd. (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2003), 1-32, 5.

¹⁴ Mahmut Zengin - İbrahim Gümüşay, “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitapları Üzerine Bibliyografik Bir Çalışma (1982-2019)”, *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 9 (Haziran 2020), 117-186, 117.

Öğrenci boyutuyla bakıldığında, ders kitapları, öğrencilerin yeteneklerinin keşfedilmesini ve gelişimlerinin arttırılmasını sağlayarak öğrencilere kendi düzeylerinde öğrenme olanağı tanıdığı için öğrenmenin bireyselleşmesini sağlar.¹⁵ Çünkü ders kitapları bireysel olarak okuma yapma ve ders çalışma imkânı verdiği için öğrenciye sorumluluk kazandırır. Ayrıca öğrenciler, derste işlenen konuları diledikleri yerde ve zamanda, diledikleri tempoda ders kitapları aracılığıyla tekrar edebilirler. Bu bakımdan konuların pekişmesine ve eksikliklerin giderilmesine yardım eder.¹⁶ Ders kitapları DKAB dersi açısından değerlendirildiğinde, ders kitapları dersin amaçlarına ulaştıracak bir materyal olduğu için, öğrencilerin DKAB dersi ile kazanımları elde etmesini ve konu alanına ait problem çözme yeteneklerinin gelişmesini sağlar. Bu bakımdan ders kitapları, öğrencilerin konu alanı ile ilgili sorgulayıcı, eleştirel ve yaratıcı düşüncelerinin gelişmesine katkı sunar.¹⁷

Ders kitapları eğitim-öğretim araçları arasında göze hitap eden araçların başında gelmektedir. Bu bakımdan ders kitaplarının hem görsel tasarım ilkelerine göre hazırlanması hem de kitap içinde kullanılan görsellerin bazı niteliklere sahip olması gerekmektedir. Bu yüzden ders kitaplarında kullanılan görsellerin güncellik, açıklık, gerçeklik ve estetik olma gibi özelliklere sahip olması ve yerinde kullanılması, ders kitaplarının etkililiğini arttıracaktır.

1.2. Ders Kitaplarında Kullanılan Görsellerin Önemi

Ders işlenirken öğrencilerin mümkün olan en fazla duyu organına hitap etmek, eğitim-öğretimin daha etkili olmasını sağlayacaktır. Çünkü araştırmalar, görme duyusunun öğrenmeye etkisinin işitme duyusundan beş kat daha fazla olduğunu,¹⁸ öğrencilerin duyup gördüklerini sadece oku-

¹⁵ Cemaloğlu, "Öğretimde Ders Kitaplarının Yeri ve Önemi", 4.

¹⁶ Şule Aycan vd., "İlköğretimde Kullanılan Fen Bilgisi Ders Kitaplarının Bazı Kriterlere Göre İncelenmesi" (V. Ulusal Fen Bilimleri ve Matematik Eğitimi Kongresi, Ankara: ODTÜ, 2002), 60.

¹⁷ Tosun vd., "Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4-8", 41.

¹⁸ Leyla Küçükahmet, *Öğretim İlke ve Yöntemleri* (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2014), 41.

duklarına ve duyduklarına oranla çok daha fazla hafızalarında tuttuklarını ortaya koymaktadır.¹⁹ Her geçen gün hayatın her alanında olduğu gibi eğitim alanında da görselliğin ve görsel içerikli materyallerin gittikçe daha önemli hale geldiği bir gerçektir. Çünkü teknolojik gelişmeler ve dijitalleşme ile görselliğin zirve yaptığı günümüz dünyasına doğan ve bu zamanda büyüyen öğrenciler için görseller, onların algılarını ve öğrenmelerini doğrudan etkilemektedir.²⁰ Ayrıca artık öğrencilerin farklı öğrenme stillerine sahip olabildikleri, işitsel, sözel, kinestetik ve görsel öğrenme şeklindeki farklı öğrenme stillerinden birine sahip olan bir öğrencinin, o stil aracılığıyla daha iyi öğrenebildiği bilinmektedir. Dolayısıyla ders kitaplarındaki görseller, tüm öğrencilerin dikkatlerini çekmekle birlikte, özellikle görsel öğrenme stiline sahip öğrenciler için ayrı bir öneme sahiptir. Çünkü görseller, bu öğrencilerin öğrenme sürecindeki en büyük destekçisi durumundadır.²¹

370

OMÜİFD

Çocukların merakını kitaba yönelten en önemli öğenin kitaptaki fotoğraf ve resimler olduğu,²² kitaplardaki bu görsellerin onların duygu, fikir ve davranışlarını biçimlendirdiği kabul edilmektedir.²³ Çünkü görseller yazılı metnin anlamını tamamlayarak metinde anlatılanların çocuğun zihninde canlanmasını sağlar. Ders kitaplarında kullanılan görsellerin öğrencilerin ilgisini çekme, dikkatlerini canlı tutma, düşüncelerini geliştirme, içeriği destekleyerek onu tamamlama ve açıklama şeklinde işlevleri bulunmaktadır. Ayrıca görseller, ezberlenmesi zor olan soyut kavramların somutlaştırılmasında ve bu kavramlarla gerçekler arasında

¹⁹ Ayten Genç, "İlk ve Ortaöğretim Okullarında Yabancı Dil Ders Kitabı Seçimi", *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 22 (2002), 74-81, 78.

²⁰ Şerife Ünver - Ayten Genç, "Görselliğin Gücü: Almanca Ders Kitaplarındaki Görselliğe İlişkin Öğretmen Görüşleri", *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 28/1 (Haziran 2013), 393-404, 393.

²¹ Süleyman Sadi Seferoğlu, *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı* (Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2019), 17.

²² Ferhan Oğuzkan, *Çocuk Edebiyatı* (Ankara: Emel Matbaacılık, 1997), 325.

²³ Erdal Gültekin, "Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları Çocuk Kitaplarının Resimlemelerine Genel Bir Bakış" (II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu, Ankara: ÇOGEM Yayınları, 2006), 405-412, 409.

ilişki kurmada önemli rol üstlenirler.²⁴ Bu bakımdan DKAB kitaplarında yer alan görsellerin dini kavramların öğrenilmesinde, farklı ön bilgilerin tashih edilmesinde ve gerçekle bağlantısının kurulmasındaki rolü dikkate alınarak titizlikle seçilmesi önem arz etmektedir.

Öğretim programlarının uygulanmasında ders kitaplarının aracı rolü dikkate alındığında, ders kitaplarındaki içerik kadar görsellerin de bazı niteliklere sahip olması gerektiği, kitap tasarımının ve kullanılan görsel öğelerin bilimsel kriterlere uygun olarak hazırlanması gerektiği söylenebilir. Ders kitaplarında kullanılan görseller, öncelikle öğrenci seviyesine uygun olmalıdır. Görseller içerikle uyumlu olmalı, metinde verilmek istenen mesajı tam olarak yansıtabilmelidir. Görseller kitaba açık, net ve estetik şekilde yerleştirilmiş olmalı, gerçeğe uygun ve güncel bilgileri ihtiva etmeli, içeriği somutlaştırarak desteklemelidir. Dahası görseller gereken miktarda ve gerektiği yerde kullanılmalı, hazırlanırken bütünlük, denge, vurgu, hizalama gibi görsel tasarım ilkelerine dikkat edilmelidir.²⁵

Ders kitaplarında kullanılan başlıca görseller; fotoğraf, resim, çizim, tablo, grafik, şekil, karikatür, şema, harita, amblem ve afiş şeklinde tasnif edilebilir. Metinle birlikte düşünüldüğünde tüm bu görsellerin mimari bir yapının farklı birimleri gibi kabul edilmesi, her birimin kendi alan uzmanlarınca hazırlanması ve tüm birimler arasında eşgüdüm sağlanması, ders kitabının öğretim programının amaçlarına ulaştırması ve etkili olması için kaçınılmazdır.

²⁴ Yaşar - Şeremet, "A Comparative Analysis Regarding Pictures Included in Secondary School Geography Textbooks Taught in Turkey", 158.

²⁵ Gülgün Alpan Bangir, *Ders Kitaplarındaki Grafik Tasarımın Öğrenci Başarısına ve Derse İlişkin Tutumlarına Etkisi* (Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2004), 169; Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (TTKB), "Taslak Ders Kitabı ve Eğitim Araçları ile Bunlara Ait İçeriklerin İncelenmesinde Değerlendirmeye Esas Olacak Kriterler ve Açıklamaları" (Haziran 2019), 26.

1.3. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırma, Kıbrıs DKAB (4-8) kitaplarında kullanılan görsellerle Türkiye DKAB (4-8) kitaplarında kullanılan görsellerin karşılaştırmalı olarak incelenmesini amaçlamaktadır. Kıbrıs ve Türkiye DKAB (4-8) öğretim programları karşılaştırıldığında, temel yaklaşımlar açısından aralarında önemli benzerlikler olduğu görülmektedir. Her iki ülkede de zorunlu dersler kapsamında olan DKAB (4-8) dersinin temel yaklaşımı, KKTC DKAB öğretim programında “*beceri, değer ve kavramların öğrencinin aktif katılımıyla öğrenilebileceği öğrenci merkezli bir yaklaşım*” şeklinde; Türkiye DKAB öğretim programında ise “*yapılandırmacı öğrenme modelini destekleyen çoklu zekâ, öğrenci merkezli öğrenme, beceri temelli öğrenme gibi yaklaşımlar*” şeklinde ifade edilmektedir.²⁶ Birbirleriyle ortak yönleri çok olan bu yaklaşımların ders kitaplarına da yansıdığı, ders kitaplarının görsellerle zenginleştirildiği, farklı etkinliklerle yapılandırıldığı ve ölçme-değerlendirme bölümleriyle bireyselleştirildiği görülmektedir. Bu araştırma, aralarında önemli benzerlikler olan her iki ülkenin DKAB (4-8) kitaplarında kullanılan görsellerin, hangi ölçüde birbirlerine benzediğini ve varsa farklılıkların sebeplerini ortaya koymayı hedeflemektedir. İki ülke DKAB (4-8) ders kitaplarını karşılaştırmalı olarak inceleyen bu çalışmanın, ders kitaplarının hazırlanma sürecini yürütenlere rehberlik etmesi ve eğitim programları üzerine çalışma yapan araştırmacılara da bilimsel veriler sunması beklenmektedir.

İki ülkenin DKAB (4-8) öğretim programları, temelde birbirine yakın olsa da aralarında bazı farklılıklar olduğu da tespit edilmiştir. Öncelikle Kıbrıs'ta DKAB (4-8) dersi haftada 1 saat, Türkiye'de ise 2 saattir. İkinci olarak Kıbrıs DKAB (4-8) programında öğrenme alanlarının her sınıf kademesinde “*İnanç, İbadet, Ahlak, Hz. Muhammed, Kur'an-ı Kerim ve Diğer Dinler*” şeklinde altı başlıkta toplandı; Türkiye DKAB (4-8) programında ise doğrudan bir öğrenme alanı tasnifi yapılmadığı ve her sınıf kade-

²⁶ Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı (KKTCMEB), “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi 4-8.Sınıflar Öğretim Programı” (2016), 4; Milli Eğitim Bakanlığı (TCMEB), “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)”, *Öğretim Programları (DKAB 4-8)* (2018), 8.

mesinde okutulacak ünite sayısının beş olduğu görülmektedir.²⁷ Özellikle Kıbrıs DKAB (4-8) programının haftada bir saat olması ve ünite sayılarının çeşitlilik göstermesi, hem Kıbrıs DKAB (4-8) ders kitaplarında kullanılan görsellerin hem de kitapların görsel tasarımlarının daha ön planda olması gerektiğini ortaya koymaktadır. Çünkü görseller yoğunlaştırılmış bir içeriğe sahip olduklarından uzunca bir yazı ile aktarılacak bir mesaj tek bir görselle verilebilir, bu sayede öğretilmesi zor olan bir konu daha kısa sürede aktarılabilir. Eğitim-öğretim sürecinin vazgeçilmez bir kaynağı olan ders kitaplarının önemli bir bölümünü teşkil eden görsellerin görsel tasarım ilkelerine göre incelenmesi ve mevcut durumun ortaya konulması önemlidir. Çünkü ders kitaplarında bulunan görsellerin nitelikli şekilde hazırlanmasının, öğretim sürecinin başarıya ulaşmasında kilit bir role sahip olduğu söylenebilir. Aralarında önemli benzerlikler bulunan her iki ülke DKAB ders kitaplarındaki görsellerin görsel tasarım ilkelerine göre karşılaştırmalı olarak incelenmesi ise kitaplar arasındaki farklılıkları belirlemesi, şayet eksiklikler varsa bunları doğru örnekleriyle karşılaştırarak ortaya koyması, gelecekte hazırlanacak ders kitaplarına kılavuzluk etmesi ve alandaki araştırmalara kaynaklık teşkil etmesi açısından önem arz etmektedir.

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırma nitel araştırma modeli ile yapılmıştır. Araştırmada nitel yaklaşımlardan biri olan durum çalışması deseni kullanılmıştır. Özellikle program değerlendirme araştırmalarında sıklıkla tercih edilen durum çalışmasında amaç, bir veya birkaç durumu, kendi sınırları çerçevesinde bü-

²⁷ Ünite sayısındaki farklılaşmadaki temel faktör, Kıbrıs DKAB (4-8) programında bir öğrenme alanı olarak belirlenen “Diğer Dinler” öğrenme alanının Türkiye DKAB (4-8) programında yer almamasıdır. İki program arasındaki bir diğer farklılık ise Türkiye DKAB (4-8) programındaki “Peygamber ve İlahi Kitap İnancı, Günlük Hayattaki Dini İfadeler, Çevremizde Dinin İzleri ve Temel Değerlerimiz” ünitelerine Kıbrıs DKAB (4-8) programında bir ünite başlığı olarak yer verilmesidir.

tüncül ve karşılaştırmalı olarak analiz etmektir.²⁸ Bu çalışmada Kıbrıs ve Türkiye DKAB (4-8) ders kitapları karşılaştırılarak analiz edilmiştir. Durum çalışması deseni kapsamında ise doküman incelemesi yapılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgular hakkındaki bilgileri içeren basılı ve elektronik materyallerin analizinin yapılması şeklinde tanımlanmaktadır.²⁹ Karşılaştırmalı eğitim çalışmalarında sıklıkla kullanılan doküman incelemesi yönteminin bu çalışmada tercih edilmesinin sebebi, incelenen dokümanlardaki bilgilerin sorgulanmayı gerektiren bir takım öğeleri içermesi ve araştırma verilerinin kullanılabilirlik, verimlilik, kesinlik ve tekrar uygulanabilirlik özelliklerine sahip olmasıdır.³⁰ Araştırma dokümanlarını Kıbrıs ve Türkiye DKAB (4-8) ders kitapları oluşturmaktadır. Bu ders kitaplarının tüm yönleriyle karşılaştırmalı olarak analiz edilmesinin bir makalenin sınırlarını aşacağı göz önünde bulundularak araştırma için sınırlılıklar çizilmiş ve mezkûr ders kitaplarının görselleri araştırmanın konusu olarak belirlenmiştir. Araştırmada cevabı aranan temel problem; *“Kıbrıs ve Türkiye DKAB (4-8) ders kitaplarındaki görseller, hangi ölçüde görsel tasarım ilkelerine göre hazırlanmıştır?”* sorusudur. Araştırmanın alt problemleri ise şu şekildedir: *“Kıbrıs ve Türkiye DKAB (4-8) ders kitaplarındaki görseller, nicelik yönünden, anlam yönünden (içerikle uyum, içeriği açıklama-destekleme-somutlaştırma, öğrenciyi düşündürme), biçim yönünden (renk-boyut uyumu, denge, kolay algılanma, dikkat çekme) ve gerçeklik yönünden (gerçeğe uygunluk, güncellik, bütünlük, açıklık) hangi ölçüde görsel tasarım ilkelerine göre hazırlanmıştır?”*

374

OMÜİFD

2.2. Veri Toplama ve Analiz Süreci

Araştırmada veriler, doküman incelemesi yönteminin beş aşaması takip edilerek elde edilmiştir. Bu aşamalar, *“dokümanlara ulaşma, orijinalliğini kontrol etme, dokümanları anlama, verileri analiz etme ve verileri kullanma”*

²⁸ Şener Büyüköztürk vd., *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2019), 23.

²⁹ Ali Yıldırım - Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2016), 191.

³⁰ Bilgen Kırıl, “Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi”, *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8/15 (Haziran 2020), 170-189, 178.

şeklinde dir.³¹ Araştırmanın konusu olan Kıbrıs DKAB (4-8) ders kitapları KKTC MEB tarafından basılan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4,³² Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 5,³³ Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 6,³⁴ Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 7³⁵ ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 8³⁶ kitaplarıdır. Araştırmada incelenen Türkiye DKAB (4-8) ders kitapları ise MEB tarafından basılan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4,³⁷ Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 5,³⁸ Dörtel Yayıncılık tarafından basılan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 6,³⁹ FCM Yayıncılık tarafından basılan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 7⁴⁰ ve MEB tarafından basılan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 8⁴¹ kitaplarıdır. Bu ders kitapları, 2020-2021 eğitim-öğretim yılında okutulmak üzere her iki ülkenin eğitim bakanlıkları tarafından web sitelerinde erişime açık şekilde sunulmuştur. İlk aşamada dokümanlara ulaşma, elektronik ortamda sağlanmıştır. Ardından dokümanların basılı halleri de temin edilerek ayrı ayrı değerlendirilmiş ve kendi bütünlükleri içinde anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Daha sonra verilerin karşılaştırmalı analizi yapılmış ve son aşamada veriler kullanılarak bilimsel bir araştırma ortaya konulmaya çalışılmıştır.

³¹ Yıldırım - Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 197.

³² Neriman Turan, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4* (Lefkoşa: KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı, 2017).

³³ Emine Sena Yağız, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 5* (Lefkoşa: KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı, 2018).

³⁴ Harun Şentürk, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 6* (Lefkoşa: KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı, 2018).

³⁵ Yasemin Saygılı, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 7* (Lefkoşa: KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı, 2020).

³⁶ Yasemin Saygılı, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 8* (Lefkoşa: KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı, 2018).

³⁷ Hulusi Yiğit vd., *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4*, ed. Mustafa Yılmaz (Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, ts.).

³⁸ Hulusi Yiğit vd., *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 5*, ed. Mustafa Yılmaz (Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, ts.).

³⁹ Safiye Özdemir, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 6* (Ankara: Dörtel Yayıncılık, 2019).

⁴⁰ Sadullah Macit, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 7* (İstanbul: FCM Yayıncılık, 2019).

⁴¹ Sebahattin Nayir vd., *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 8*, ed. Veli Karataş (Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, ts.).

Araştırmada öncelikle her iki ülke ders kitaplarında içeriği ve sınıf düzeyi aynı olan üniteler karşılaştırılmıştır. Bu bağlamda;

- 4. sınıfta “İslam Dininin Temel İnanç Esaslarını Öğreniyorum-İslam’ı Tanıyalım”, “İslam’daki Başlıca İbadetleri Tanıyorum-İslam’ı Tanıyalım” ve “Peygamberliği ve Hz. Muhammed’i Öğreniyorum-Hz. Muhammed’i Tanıyalım” üniteleri karşılaştırılmıştır.
- 5. sınıfta “Allah’ı Tanıyorum-Allah İnancı”, “İslam Güzel Davranışlar Yapmayı Öğütler-Âdâp ve Nezaket” ve “Hz. Muhammed’in Ailesinin Örnek Davranışlarını Öğreniyorum-Hz. Muhammed ve Aile Hayatı” üniteleri karşılaştırılmıştır.
- 6. sınıfta “Namaz İbadetini Öğreniyorum-Namaz” ve “Hz. Muhammed’in Hayatını Öğreniyorum-Hz. Muhammed’in (s.a.v) Hayatı” üniteleri karşılaştırılmıştır.
- 7. sınıfta “Ahirete İmanı Öğreniyorum-Melek ve Ahiret İnancı” üniteleri karşılaştırılmıştır.
- 8. sınıfta “Kaza ve Kadere İnanıyorum-Kader İnancı” ve “Dinin Hak ve Özgürlüklerle İlişkinini Öğreniyorum-Din ve Hayat” üniteleri karşılaştırılmıştır.

Hem içeriği hem de verildiği sınıf düzeyi birbiriyle aynı olan ünitelerden sonra içeriği aynı fakat sınıf düzeyi farklı üniteler karşılaştırılmıştır. Burada sınıf düzeyinin bir seneden fazla olmamasına dikkat edilmiştir. Bu bağlamda;

- Kıbrıs DKAB 7. sınıfta okutulan “İslam Kötü Davranışlardan Kaçınmayı Öğütler” ünitesi ile Türkiye DKAB 6. sınıfta okutulan “Zararlı Alışkanlıklar” ünitesi karşılaştırılmıştır.
- Kıbrıs DKAB 7. sınıfta okutulan “Sadaka ve Zekât İbadetlerini Öğreniyorum” ünitesi ile Türkiye DKAB 8. sınıfta okutulan “Zekât ve Sadaka” ünitesi karşılaştırılmıştır.

- Kıbrıs DKAB 8. sınıfta okutulan “İslam Düşüncesindeki Yorum Biçimlerini Öğreniyorum” ünitesi ile Türkiye DKAB 7. sınıfta okutulan “İslam Düşüncesindeki Yorumlar” ünitesi karşılaştırılmıştır.

3. Bulgular

Görsel	Kitap	4.	5.	6.	7.	8.	TOPLAM
Fotoğraf	Kıbrıs DKAB	65	62	81	52	42	302
	Türkiye	46	50	83	83	66	328
Resim	Kıbrıs DKAB	3	6	59	14	11	93
	Türkiye	21	16	4	2	7	50
Harita	Kıbrıs DKAB	1	0	0	0	2	3
	Türkiye	3	0	0	0	2	5
Şema	Kıbrıs DKAB	1	0	0	1	0	2
	Türkiye	4	1	2	0	6	13
Tablo	Kıbrıs DKAB	1	0	0	2	0	3
	Türkiye	0	1	0	0	1	2
Kavram haritası	Kıbrıs DKAB	1	0	0	2	0	3
	Türkiye	2	1	3	9	0	15
Amblem	Kıbrıs DKAB	0	0	0	24	7	31
	Türkiye	0	0	0	0	0	0
Afiş	Kıbrıs DKAB	0	0	0	1	0	1
	Türkiye	0	0	6	0	2	8
Hüsn-i Hat	Kıbrıs DKAB	2	0	0	0	0	2
	Türkiye	8	8	2	1	5	24
Kıbrıs DKAB (4-8) Top-		74	68	140	96	62	440
Türkiye DKAB (4-8) Toplam Görsel		84	77	100	95	89	445

3.1. Kıbrıs ve Türkiye DKAB (4-8) Ders Kitaplarındaki Görsellerin Niceliksel Olarak Karşılaştırılması

Araştırmaya konu olan ders kitaplarında ilk önce sayısal olarak ne kadar görsel kullanıldığı incelenmiştir. Buradaki amaç, öncelikle ders kitaplarının ilgi çekici, etkili ve estetik olmasını sağlayan görsellerin hangi ölçüde kullanıldığını tespit etmektir. Ayrıca nicelik açısından görseller incelenirken görsel çeşitlerine göre de tasnif edilmiş, farklı işlevlere sahip olan görsel çeşitlerinin her birinin ne kadar kullanıldığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Kıbrıs ve Türkiye DKAB (4-8) ders kitaplarındaki görsellerin niceliksel olarak karşılaştırılması Tablo 1’de sunulmuştur:

Tablo 1: Kıbrıs ve Türkiye DKAB (4-8) Ders Kitaplarındaki Görsellerin Niceliksel Olarak Karşılaştırılması

378
OMÜİFD

Tablo 1 incelendiğinde Kıbrıs DKAB (4-8) ders kitaplarında, incelenen 584 sayfada toplam 440 görselin ve 9 görsel çeşidinin kullanıldığı görülmektedir. Görseller içinde en çok yer verilen görsel türünün 302 kullanımla (toplam görsele oranı % 69) fotoğraf olduğu belirlenmiştir. Türkiye DKAB (4-8) ders kitaplarında ise incelenen 589 sayfada toplam 445 görselin ve 8 görsel çeşidinin kullanıldığı tespit edilmiştir. Görseller içinde en çok yer verilen görsel türünün 328 kullanımla (toplam görsele oranı % 74) fotoğraf olduğu belirlenmiştir. Bu sonuç, her iki ülkenin DKAB (4-8) ders kitaplarında sayfa başına düşen görsel sayısının 0,75 olduğunu ortaya koymaktadır. Bu sonuçlar ışığında, her iki ülke ders kitaplarında kullanılan görsellerin sayısal olarak birbirine yakın olduğu, en çok kullanılan görselin fotoğraf olduğu ve –ünitelerin sonundaki değerlendirme bölümleri çıkarıldığında- hemen her sayfada bir görselin bulunduğu söylenebilir.

Ders kitaplarındaki görsellere çeşitlilik açısından bakıldığında, iki ülkenin ders kitapları arasında farklılık olduğu özellikle Kıbrıs DKAB (4-8) ders kitaplarında şema ve kavram haritası görsellerine, Türkiye’deki kitaplara nazaran oldukça az yer verildiği görülmektedir. Hâlbuki din öğretiminde öğrenciye verilen bilgilerin miktarı kadar bu bilgilerin birbir-

leri arasındaki ilişkinin de öğretilmesi icap etmektedir. Böylece anlamlı öğrenmeler meydana gelecektir. Dini bilgilerin öğrenciye düzenlenmiş şekilde verilmesinin yolu ise eğitim-öğretim sürecinde kullanılan şemalar, grafikler, tablolar ve kavram haritaları gibi görsel araçlarla mümkündür.⁴² Özellikle Türkiye DKAB (4-8) kitaplarında inanç esasları, peygamber isimleri, ilahi kitaplar, güzel davranışlar ve Peygamberimizin çocukları gibi konularda kullanılan şemaların ve kavram haritalarının Kıbrıs DKAB (4-8) ders kitaplarında kullanılmaması bir noksanlık olarak ifade edilebilir.

3.2. Kıbrıs ve Türkiye DKAB (4-8) Ders Kitaplarındaki Görsellerin Anlam Yönünden Karşılaştırılması

Araştırmanın bu bölümünde görseller, anlam yönünden karşılaştırılarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda görsellerin içerikle uyumuna, içeriği açıklamasına, desteklemesine, somutlaştırmasına ve öğrenciyi düşündürmesine bakılmıştır. Çünkü ders kitaplarında kullanılmak üzere hazırlanan görsellerde dikkat edilmesi gereken ilk husus, görsellerin içerikle ilgili olmasıdır. Çünkü içerikle bağlantılı olmayan görsellerin beklenen etkiyi göstermesi mümkün olmaz. Bu sebeple görsellerin aktarılacak istenen mesaja uygun olması gerekmektedir.⁴³

İçerikle uyum açısından görsellere bakıldığında şu veriler elde edilmiştir:

- İman esasları (4. sınıf) anlatılırken Kıbrıs DKAB kitabında altı adet doğa fotoğrafı (çiçek, ağaç vb.), röportaj ve Kuran-ı Kerim fotoğrafları kullanılmıştır. Aynı konu Türkiye DKAB kitabında Allah ve Hz. Muhammed (sav) lafızları, Kur'an-ı Kerim, çiçek, ırmak görseli ve kavram haritası kullanılarak anlatılmıştır.

⁴² Süleyman Akyürek, "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinde Kavram Haritalarının Kullanımı", *Değerler Eğitimi Dergisi* 1/3 (Temmuz 2003), 65-85, 66.

⁴³ Mehmet Şahin, "Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Mesaj Tasarımı İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi", *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi* 13/3 (Ağustos 2012), 129-154, 134.

- Din ve temizlik konusu (5-4. sınıf) anlatılırken Kıbrıs DKAB kitabında doğa (çiçek ve nehir), hamam, takunya, lavabo, hüsn-i hat ve dua eden adam fotoğrafları kullanılmıştır. Aynı konu Türkiye DKAB kitabında abdest alan çocuk, abdesti öğreten bir labirent, kıyıya vurmuş çöpler ile kirlenmiş bir deniz-tertemiz bir deniz, dış-saç-kıyafet-ev temizliğini anlatan çizimler, küresel ısınmayı-çevre temizliğini çağrıştıran kutup ayısı-penguen-plastik atık-çöp görselleri ve kavram haritası kullanılarak anlatılmıştır.
- Ahirete iman konusu (7. sınıf) anlatılırken Kıbrıs DKAB kitabında doğa (kelebek, ağaçlar, çiçekler, deniz, göl, şelale), Kur'an-ı Kerim ve dua eden çocuk fotoğrafları kullanılmıştır. Aynı konu Türkiye DKAB kitabında mezarlık, uzay, nehir, Kur'an-ı Kerim görselleri ve kavram haritası kullanılarak anlatılmıştır.
- Hz. Muhammed'in hayatı (7. sınıf) anlatılırken Kıbrıs DKAB kitabında altı adet gül fotoğrafı, Mescid-i Nebevi, Ka'be ve hayvan – hayvan sevgisini anlatmak üzere- fotoğrafları kullanılmıştır. Aynı konu Türkiye DKAB kitabında Mescid-i Nebevi, Ravza-ı Mutahhara, Hira mağarası, beraberce Kur'an okuyan bir aile, güvercin, Kur'an-ı Kerim, abdest alan-namaz kılan-Kur'an okuyan gençlere ait görseller ve kavram haritaları kullanılarak anlatılmıştır.
- Zararlı alışkanlıklar (7-6. sınıf) anlatılırken Kıbrıs DKAB kitabında, doğa (çiçek, güneş vb.), arkadaş, aile, trafik polisi, hesap makinesi, Yeşilay fotoğrafları kullanılmıştır. Aynı konu Türkiye DKAB kitabında Yeşilay, trafik kazası, sağlık (zihin, beden vb.) görselleri ve kavram haritaları kullanılarak anlatılmıştır.
- Din ve hayat konusu (8. sınıf) anlatılırken Kıbrıs DKAB kitabında doğa, öğretmen, okul, diğer dinlerin amblemleri, hâkim tokmağı, kalp-anahtar fotoğrafları kullanılmıştır. Aynı konu Türkiye DKAB kitabında, bebek, gezegenler, musafaha eden cemaat, kalabalık bir insan grubu, ameliyat, baretli işçi, aile, zanaatkâr, sanayici, camide

bulunan baba-oğul ve Kur'an okuyan bir hanımefendi görselleri kullanılarak anlatılmıştır.

Ders kitaplarındaki görsellerin içerikle uyumu ile ilgili örnekleri çoğaltmanın ve ilgili görselleri makale içinde paylaşmanın makalenin boyutunu açacağı düşünülerek şu değerlendirmeler yapılabilir. Kıbrıs DKAB kitaplarında kullanılan görsellerin önemli bir kısmını doğa fotoğrafları oluşturmaktadır. Kullanılan doğa fotoğraflarının kitapta anlatılan içerikle doğrudan bir bağlantısını kurmak ise oldukça zordur. Ayrıca doğa fotoğrafları dışında bazı tekil örnekler ele alınacak olursa, dua konusundaki harabe fotoğrafı,⁴⁴ Kur'an-ı Kerim konusundaki seccade fotoğrafı,⁴⁵ Hz. Muhammed'in doğumu konusundaki güvercin fotoğrafı,⁴⁶ zararlı alışkanlıklar konusundaki güneşe doğru kollarını açan kadın ve hesap makinesi fotoğrafları,⁴⁷ kul hakkı konusundaki kalp ve anahtar fotoğrafı,⁴⁸ Hz. İsmail'in kurban edilmesi konusundaki keçi fotoğrafı,⁴⁹ vb. görseller, içerik ile görseller arasında uyumsuzluk olduğunu göstermektedir. Türkiye DKAB kitaplarında ise içerikle görseller arasındaki uyumun çok daha yüksek olduğunu söylemek mümkündür. Ünitelerde kullanılan görsellerde çeşitlilik mevcut olup, doğa fotoğrafları gibi birbiriyle benzer özelliklere sahip görsellerin aynı ünite içinde kullanımından uzak durulmuştur. Ayrıca günlük hayattaki dini ifadeler ve güzel ahlak ünitelerinin ilk sayfalarındaki üniteyi özetleyecek şekilde tasarlanmış çizimler,⁵⁰ örf ve adetlerimizde dinin izleri konusundaki kulağa ezan okuma, sünnet kıyafeti, düğün ve cenaze içerikli fotoğraf,⁵¹ tevekkül konusundaki çiftçi, balıkçı, tüccar ve zanaatkâr fotoğrafları,⁵² içerikle görseller arasında güçlü bir uyum olduğunu göstermektedir.

⁴⁴ Turan, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi* 4, 50.

⁴⁵ Yağız, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi* 5, 113.

⁴⁶ Şentürk, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi* 6, 94.

⁴⁷ Saygılı, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi* 7, 71-73.

⁴⁸ Saygılı, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi* 8, 79.

⁴⁹ Saygılı, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi* 8, 55.

⁵⁰ Yiğit vd., *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi* 4, 11; 51.

⁵¹ Yiğit vd., *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi* 5, 117.

⁵² Nayir vd., *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi* 8, 27.

Görsellerin içeriği açıklaması ve desteklemesi açısından her iki ülkenin ders kitapları incelendiğinde, Kıbrıs DKAB ders kitaplarında kullanılan görsellerin büyük kısmının altında, metni destekleyen, açıklayan veya görselin konulma amacını anlatan herhangi bir bilgi notuna rastlanmamıştır. Ayrıca bazı görsellerin lafzen içerikle uyumu olsa da metinde verilmek mesajı taşımadığı tespit edilmiştir. İftira konusunda “*çamur at izi kalsın*” mesajını vermek için kullanılan çamurlu insan fotoğrafı,⁵³ İslam düşüncesinde farklı yorumlar konusunda “*farklı yorumlar renkliliktir*” mesajını vermek için kullanılan meyve-sebze reyonu fotoğrafı⁵⁴ bu konuda örnek olarak gösterilebilir. Bazı görsellerin ise içerikle uyumlu olduğu ancak bu uyumun metni okuyunca anlaşılabilirdiği, görsele ilk bakıldığında hemen anlaşılamadığı belirlenmiştir. Her işin başı besmeledir konusunun ikinci sayfasındaki ders çalışan öğrenci fotoğrafı,⁵⁵ Hz. Muhammed'in ailesinde sevinçler ve sıkıntılar paylaşıldığı konusundaki hurma fotoğrafı,⁵⁶ Kiramen Kâtibin melekleri konusundaki kamera fotoğrafı⁵⁷ vb. örnekler her ne kadar konu ile ilgili olsa da ilk bakıldığında niçin konulduğu anlaşılamayan görsellerdir. Türkiye DKAB kitaplarında ise görsellerin neredeyse tamamının altında içerikle ilişkisini kuran, metni açıklayan ve görselin konulma amacını anlatan bilgi notlarına yer verilmiştir.

382

OMÜİFD

Ders kitaplarındaki görseller, içeriği somutlaştırma ve öğrenciyi düşünmeye yönlendirme açısından değerlendirildiğinde, Türkiye DKAB ders kitaplarında hemen her üniteye kullanılan şema, kavram haritası, harita, tablo vb. görsellerin Kıbrıs DKAB kitaplarında oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Türkiye 4. ve 5. sınıf DKAB kitaplarında yazalım, boyayalım, paylaşalım gibi farklı mesajları vermek için sıklıkla kullanılan emojiğin, Kıbrıs DKAB kitaplarında kullanılmadığı belirlenmiştir. Bu emojiğin öğrencinin ilgisinin kitaba odaklanmasını sağladığı gibi öğrencide heyecan duygusu da uyandırabilir. Ayrıca Kıbrıs DKAB kitaplarında

⁵³ Şentürk, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi* 6, 73.

⁵⁴ Saygılı, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi* 8, 125.

⁵⁵ Turan, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi* 4, 39.

⁵⁶ Yağız, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi* 5, 88.

⁵⁷ Şentürk, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi* 6, 18.

öğrenciye iletilmek istenen mesajı somutlaştırmak için kullanılan bazı görsellerin, öğrencilerin zihninde hatalı çağrışımlara yol açabileceği ve bazı bilgilerin İslam dininin temel kaynaklarında yer almadığı halde varmış gibi öğrenilmesine sebep olabileceği belirlenmiştir. Bu bağlamda meleklere iman konusundaki kanatlı kız çocuğu fotoğrafı,⁵⁸ Yahudilik konusundaki Tûr dağında resmedilen Hz. Musa görseli,⁵⁹ Hz. Ali başlıklı okuma parçasındaki Hz. Ali görseli⁶⁰ örnek olarak verilebilir.

Genel anlamda ders kitaplarındaki görsellerin anlam yönünden değerlendirilmesi yapıldığında, Kıbrıs DKAB (4-8) ders kitaplarındaki görsellerin –özellikle de fotoğrafların- büyük kısmının etkili şekilde hazırlanmadığı, içerikle doğrudan bağlantılı olmadığı, içeriği açıklama-destekleme-somutlaştırma gibi işlevlere sahip olmadığı ve öğrenciyi düşünmeye sevk etmediği görülmektedir. Dolayısıyla bu görsellerin önemli bir kısmının öğretimsel bir amaç taşımadığı, daha çok görsel zenginlik sağlamak amaçlı kullanıldığı ve bir kısmının da hatalı olduğu söylenebilir. Hâlbuki hem bilimsel araştırmalar hem de ilgili mevzuat, ders kitaplarındaki görsellerin içeriği yansıtması, özetlemesi, açıklaması ve desteklemesi gerektiği üzerinde hemfikirdir. Bilhassa 13 yaş altındaki öğrencilere yönelik hazırlanan kitaplardaki görsellerin, metinle sıkı sıkıya bağının olması gerektiği bilimsel araştırmalarda ortaya konulmuştur.⁶¹

3.3. Kıbrıs ve Türkiye DKAB (4-8) Ders Kitaplarındaki Görsellerin Biçim Yönünden Karşılaştırılması

Araştırmanın üçüncü bulgusu Kıbrıs ve Türkiye DKAB (4-8) ders kitaplarındaki görsellerin biçim yönünden karşılaştırılması sonucunda elde edilmiştir. Görseller renk uyumu, boyut uyumu, denge, kolay algılanma ve sayfada dikkat çekme açılarından değerlendirilmiştir. Öğrencilerin ders kitaplarına baktıklarında ilk dikkatlerini çeken şey, sayfalardaki

⁵⁸ Şentürk, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi* 6, 17.

⁵⁹ Şentürk, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi* 6, 139.

⁶⁰ Saygılı, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi* 8, 129.

⁶¹ Alpan Bangir, *Ders Kitaplarındaki Grafik Tasarımın Öğrenci Başarısına ve Derse İlişkin Tutumlarına Etkisi*, 100.

görseller ve bu görsellerin yerleştirilme biçimidir. Bu bağlamda görseller, monotonluktan uzak şekilde, görsel algıyı dikkate alarak ve eğiticilik-öğreticilik özellikleri ön planda olacak şekilde sunulmalıdır.⁶² Kıbrıs ve Türkiye DKAB (4-8) ders kitaplarındaki görsellerin biçim yönünden karşılaştırılması sonucunda şu verilere ulaşılmıştır:

- Kıbrıs DKAB kitaplarında sayfanın önemli kısmını oluşturan metin bölümü renkli bir zemin üzerine yazılmıştır. Aynı sayfada renkli olarak verilen görsellerin çoğu zaman bu zeminle uyumsuz olduğu, görsellerin kolay algılanmasını ve sayfada dikkat çekmesini zorlaştırdığı gözlemlenmiştir.
- Her kitapta metnin büyük kısmının yer aldığı zemin renginin, kitabın tamamına yakınında sarı olarak tercih edilmesi ise kitabı monotonlaştırmakta ve gözü yormaktadır. Bu bakımdan farklı renk ve ton kullanarak zeminle görsel arasında oluşturabilecek zıtlık ve vurgunun sağlanamadığı görülmüştür.
- Boyut uyumu açısından değerlendirildiğinde, hem Kıbrıs DKAB kitaplarında hem de Türkiye DKAB 6. ve 7. sınıf kitaplarında kullanılan görseller ile etkinlik, yorumlayalım vb. başlıklı kutucukların simetrik bir denge ile konulduğu görülmektedir. Hâlbuki tamamen simetrik bir denge kitabı sıkıcı ve sığ hale getirmektedir. Türkiye DKAB 4-5-8. sınıf ders kitaplarının ise gerek renklerin canlılığı gerekse asimetrik bir dengeye sahip olması açısından görsel tasarım ilkelerine göre daha etkili hazırlandığı söylenebilir. Boyut uyumunda dikkat çeken bir diğer husus, hem Kıbrıs hem de Türkiye kitaplarındaki bazı görsellerin boyutlarının, içindeki öğelerin anlaşılmasına imkân sağlayacak büyüklükte ayarlanmamasıdır. Bu bağlamda Kıbrıs DKAB kitabında hicret konusundaki harita,⁶³ sadaka konusunda-

⁶² Murat Demirbaş, "İlköğretim 6. sınıf Fen ve Teknoloji Ders Kitaplarının Belirli Değişkenler Bakımından İncelenmesi", *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi* 11 (Aralık 2008), 53-68, 55.

⁶³ Şentürk, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi* 6, 104.

ki kuş evi fotoğrafı,⁶⁴ Türkiye DKAB kitabında ise şehitlere ve gazilere saygı konusundaki şehitlik fotoğrafı⁶⁵ örnek olarak verilebilir.

- Kıbrıs DKAB kitaplarında sayfa tasarımında boşluk doluluk oranına dikkat edilmediği, bazı sayfaların yarısının, bazı sayfaların yarıdan fazlasının boş olduğu, bazı sayfaların ise sadece bir görsel konularak oluşturulduğu belirlenmiştir.
- Yazı karakterlerine bakıldığında Kıbrıs DKAB 4., 6. ve 7. sınıf ders kitaplarında uygun yazı karakteri seçiminin yapılmaması sebebiyle “ı” ve “l” harfleri ile “nokta” işaretlerinin sayfada farklı gözüktüğü belirlenmiştir. Okuyucu tarafından hemen fark edilebilecek ve okuma esnasında rahatsızlık oluşturacak bu durum, kitapların hazırlanma sürecinde görsel tasarım ilkelerine uyulmadığını ortaya koymaktadır.

Bu bulgular ışığında, özellikle Kıbrıs DKAB (4-8) ders kitaplarındaki görsellerin sayfa zeminiyle renk uyumunu yakalayamadığı, bilgiyi yapılandırma amaçlı zıtlık ve vurgu unsurlarının yeterince kullanılmadığı, yazı karakteri seçimine özen gösterilmediği, gereksiz boşluklar bırakıldığı ve görsel yerleşiminde dengenin sağlanamadığı tespit edilmiştir. Literatürde ders kitaplarının tasarımında renk, zıtlık, vurgu, boyut uyumu gibi biçimsel özelliklere dikkat edilmesi gerektiği⁶⁶ ve özellikle okuyucuyu boğan, yüzeysel ve durağan bir simetrik dengeden kaçınılması gerektiği ifade edilmektedir.⁶⁷

3.4. Kıbrıs ve Türkiye DKAB (4-8) Ders Kitaplarındaki Görsellerin Gerçeklik Yönünden Karşılaştırılması

Araştırmanın son aşamasında ders kitaplarındaki görseller gerçeklik yönünden değerlendirilmiştir. Bu bağlamda görsellerin gerçeğe uygunluk,

⁶⁴ Saygılı, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi* 7, 54.

⁶⁵ Özdemir, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi* 6, 115.

⁶⁶ Kılıç - Seven, *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi*, 122.

⁶⁷ Alpan Bangir, *Ders Kitaplarındaki Grafik Tasarımın Öğrenci Başarısına ve Derse İlişkin Tutumlarına Etkisi*, 42.

güncellik, bütünlük ve açıklık özelliklerini taşımasına bakılmıştır. Ders kitaplarındaki tüm öğelerin görevi, öğretim programının hedeflediği amacı gerçekleştirmektir. Bu bağlamda içerik ve görseller arasında bütünlük olmalı, kitapta gereksiz, gerçeğe aykırı, güncel olmayan ve net şekilde anlaşılmayan öğelere yer verilmemelidir.⁶⁸ Kıbrıs ve Türkiye DKAB (4-8) ders kitaplarındaki görsellerin gerçeklik yönünden karşılaştırılması sonucunda şu verilere ulaşılmıştır:

- Kıbrıs DKAB kitaplarında kullanılan görsellerin büyük kısmının (her üç fotoğraftan biri) çiçek, ağaç, nehir vb. doğa fotoğraflarından oluşması, kitaplarda içerikle bütünlük oluşturmayan bir görsel yapının meydana gelmesine yol açmıştır. Türkiye DKAB kitaplarında ise genellemeye gidilebilecek düzeyde bütünlüğü bozan bir görsel kullanımına rastlanılmamıştır.
- Ders kitaplarında içerik ile görseller arasında bütünlüğün sağlanmasında kullanılabilir önemli bir ayrıntı, görsellerin altına yazılacak kısa açıklama ve bilgi notlarıdır. Türkiye DKAB kitaplarındaki görsellerin tamamına yakınında görülen bu detaya, Kıbrıs DKAB kitaplarındaki görsellerin çoğunda rastlanılmamaktadır.
- Kıbrıs DKAB kitaplarında gerçekle ve güncel bilgilerle uyumlu olmayan görsellerin olduğu tespit edilmiştir. Bir eş ve anne olarak Hz. Hatice başlıklı okuma parçasındaki Hz. Hatice türbesi fotoğrafı⁶⁹ güncel bilgilerle uyumsuz olan; daha önce bahsedilen Hz. Musa ve Hz. Ali görselleri ise gerçekle uyumsuz olan görsellere örnek olarak verilebilir.
- Ders kitaplarında fotoğraf makinesi ile çekilen gerçek görüntülerin kullanılması, çocukların bunları kendi hayal dünyalarına göre yorumlamalarına sebep olmaktadır. Bu yüzden alt sınıflarda gerçek fotoğraflardan ziyade çizime dayalı resimlemelerin tercih edilmesi

⁶⁸ Kılıç - Seven, *Konu Alan Ders Kitabı İncelemesi*, 122.

⁶⁹ Yağız, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi* 5, 101.

önerilmektedir.⁷⁰ Bu bağlamda Türkiye DKAB (4-5) kitaplarında kullanılan görsellerin büyük kısmının çizimlerden oluştuğu; Kıbrıs DKAB (4-5) kitaplarında ise hemen hiçbir çizime yer verilmediği belirlenmiştir.

- Görsellerdeki açıklık; görüntünün net, renklendirmenin kaliteli ve öğelerin belirgin olmasına bağlıdır. İncelenen kitaplar arasında görsellerinin açıklık özelliği en belirgin olan kitapların, Türkiye 4-5-8. sınıf kitapları olduğu tespit edilmiştir. Diğer kitaplarda ise bazı görsellerin açıklık konusunda sorunlar taşıdığı görülmektedir. Bu bağlamda Kıbrıs DKAB kitabında, ahlak konusundaki hat yazısının⁷¹ çekim açısından kaynaklı, namaz konusundaki görsellerin⁷² çözünlükten kaynaklı, ahiret konusundaki mezarlık fotoğrafının⁷³ netlikten kaynaklı; Türkiye DKAB kitabında ise hicret konusundaki Sevr mağarası fotoğrafının⁷⁴ çekim açısından kaynaklı sorunlar sebebiyle açıklık özelliği taşımadıkları belirlenmiştir.

Kıbrıs ve Türkiye DKAB (4-8) kitaplarındaki görseller gerçeklik açısından değerlendirildiğinde, Kıbrıs DKAB (4-8) kitaplarındaki görsellerin önemli bir kısmının içerikle bütünlük oluşturmadığı, bütünlük oluşturmaya yardım eden görsel altı yazı gibi unsurları ihtiva etmediği, bazı görsellerin ise hem açık-net olmadığı hem de gerçeklere-güncel bilgilere uygun olmadığı belirlenmiştir. Bu bölümde dikkat çeken en önemli bulgu ise Türkiye DKAB (4-5) kitaplarındaki görsellerin çoğunluğunun öğrenci seviyesine uygun şekilde gerçek fotoğraflar yerine çizimlerden oluşmuş olmasıdır. Literatürde ders kitaplarındaki görsellerin, gerçekçi özellikler taşıması, kitaptaki kavramlarla bütünlük sağlaması ve dikkat çekici ol-

⁷⁰ Mücahit, "Dördüncü Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabının Hedef Yaş Düzeyine Uygunluğu Üzerine Bir Değerlendirme", 210.

⁷¹ Yağız, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi* 5, 56.

⁷² Şentürk, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi* 6, 44, 54, 55.

⁷³ Saygılı, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi* 7, 15.

⁷⁴ Özdemir, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi* 6, 86.

ması gerektiği ifade edilmektedir.⁷⁵ Bu bulgular ışığında, Kıbrıs DKAB (4-8) ders kitaplarında kullanılan görsellerin öğrencilerin dikkatini çekme, onları derse motive etme ve araştırmaya sevk etme hususunda etkisiz kaldığı söylenebilir.

Sonuç

Günümüzdeki teknolojik gelişmelere rağmen eğitim-öğretim ortamının temel kaynağı olma özelliğini sürdüren ders kitaplarının etkililiğinin artırılması, içerik kadar görsellerinin de nitelikli olmasına ve görsel tasarım ilkelerine göre hazırlanmasına bağlıdır. Bu bakımdan ders kitaplarında öğrenciyi kitaba çeken, derse motive eden ve öğrenmelerini kolaylaştıran görsellerin; özellikle dini kavramların öğrenilmesinde ve gerçekte bağlantısının kurulmasında rolü büyük olan DKAB kitaplarındaki görsellerin incelenmesi eğitimciler ve araştırmacılar için önemlidir. Bu araştırma öğretim programları, temel yaklaşımları ve kitap içerikleri açısından aralarında büyük benzerlikler olan Kıbrıs ve Türkiye DKAB (4-8) ders kitaplarında kullanılan görsellerin karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Bu bağlamda kitaplardaki görseller nicelik, anlam (içerik), biçim ve gerçeklik olmak üzere dört açıdan incelenmiştir.

Ders kitaplarındaki görseller nicelik açısından değerlendirildiğinde, Kıbrıs DKAB (4-8) ders kitaplarında, 584 sayfada toplam 440 görselin ve 9 görsel çeşidinin, Türkiye DKAB (4-8) ders kitaplarında ise 589 sayfada toplam 445 görselin ve 8 görsel çeşidinin kullanıldığı tespit edilmiştir. En çok yer verilen görsel türünün fotoğraf olduğu, Kıbrıs DKAB (4-8) ders kitaplarında 302 kullanım (toplam görsele oranı % 69), Türkiye DKAB (4-8) ders kitaplarında 328 kullanım (toplam görsele oranı % 74) sıklığına sahip olduğu belirlenmiştir. Her iki ülkenin DKAB (4-8) ders kitaplarında sayfa başına düşen görsel sayısının 0,75 olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar ışığında, her iki ülke ders kitaplarında kullanılan görsellerin sayısal olarak birbirine yakın olduğu, en çok kullanılan görselin fotoğraf olduğu

⁷⁵ Oğuz Kutlu - Habibe Aldağ, *Öğretim Teknolojisi ve Materyal Geliştirme* (İstanbul: Lisans Yayınları, 2005), 113.

ve –ünitelerin sonundaki değerlendirme bölümleri çıkarıldığında- hemen her sayfada bir görselin bulunduğu söylenebilir. Ders kitaplarındaki görsellere çeşitlilik açısından bakıldığında, iki ülkenin ders kitapları arasında farklılık olduğu, özellikle Kıbrıs DKAB (4-8) ders kitaplarında şema ve kavram haritası görsellerine, Türkiye’deki kitaplara nazaran oldukça az yer verildiği görülmektedir. Hâlbuki din öğretiminde öğrenciye verilen bilgilerin miktarı kadar bu bilgilerin birbirleri arasındaki ilişkinin de öğretilmesi icap etmektedir. Böylece anlamlı öğrenmeler meydana gelecektir. Bu sonuçlara göre, ilgili ders kitaplarının hem görsel sayısı bakımından hem de sayfa başına düşen görsel sayısı bakımından yeterli olduğu, fakat görsel çeşitliliği bakımından eksik kaldığı söylenebilir.

Ders kitaplarındaki görseller anlam bakımından değerlendirildiğinde, Kıbrıs DKAB (4-8) ders kitaplarındaki görsellerin büyük kısmının etkili şekilde hazırlanmadığı, içerikle doğrudan bağlantısının kurulmadığı, içeriği açıklama-destekleme-somutlaştırma gibi işlevlere sahip olmadığı ve öğrenciyi düşünmeye sevk etmediği görülmektedir. Görsellerin önemli bölümünü oluşturan doğa fotoğraflarının öğretimsel bir amaç taşımadığı, daha çok görsel zenginlik sağlamak amaçlı kullanıldığı söylenebilir. Ayrıca içeriği somutlaştırması beklenen bazı görsellerin, öğrencilerin zihninde yanlış çağrışımlara sebep olacak düzeyde hatalı görseller olduğu tespit edilmiştir. Türkiye DKAB (4-8) kitaplarında ise görsellerin içerikle uyumunun yüksek düzeyde olduğu, hemen tamamının altında içerikle ilişkisini kuran, metni açıklayan ve görselin konulma amacını anlatan bilgi notlarına yer verildiği belirlenmiştir. Türkiye DKAB (4-8) ders kitaplarında hemen her üniteye içeriği somutlaştırma ve öğrenciyi düşünmeye yönlendirme amaçlı kullanılan şema, kavram haritası, harita, tablo vb. görsellerin, Kıbrıs DKAB (4-8) kitaplarında oldukça sınırlı olarak kullanıldığı tespit edilmiştir.

Biçim bakımından ders kitapları değerlendirildiğinde, Kıbrıs DKAB (4-8) ders kitaplarındaki görsellerin renk uyumu, boyut uyumu, denge, kolay algılanma ve sayfada dikkat çekme açısından yetersiz kaldığı belirlenmiştir. Görsellerle zemin ve fon renkleri arasında uyum sorunlarının

olduğu, bilgiyi yapılandırma amaçlı zıtlık ve vurgu unsurlarının yeterince kullanılmadığı, yazı karakteri seçimine özen gösterilmediği, gereksiz boşluklar bırakıldığı ve görsel yerleşiminde simetrik dengeye gidilerek kitapların monotonlaştırıldığı tespit edilmiştir. Türkiye DKAB -özellikle 4-5-8. sınıf- ders kitaplarının ise gerek renklerin canlılığı gerekse asimetrik bir dengeye sahip olması açısından görsel tasarım ilkelerine göre daha etkili hazırlandığı söylenebilir.

Her iki ülkenin ders kitapları gerçeklik açısından değerlendirildiğinde, Kıbrıs DKAB (4-8) kitaplarındaki görsellerin önemli bir kısmının içerikle bütünlük oluşturmadığı, çoğunlukla kullanılan doğa fotoğraflarının metinle bütünlük sağlamadığı belirlenmiştir. Kitaplarda bütünlük oluşturmaya yardım eden görsel altı yazı gibi unsurları içermediği, kitaplardaki bazı görsellerin ise hem açık-net olmadığı hem de gerçeklere-güncel bilgilere uygun olmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca görsellerin tamamına yakınında –abdest ve namaz resimleri dışında- çizimlere yer verilmediği görülmüştür. Bu bölümdeki karşılaştırmada ortaya çıkan en önemli sonuç ise Türkiye DKAB (4-5) kitaplarındaki görsellerin çoğunluğunun öğrenci seviyesine uygun şekilde gerçek fotoğraflar yerine çizimlerden oluşmuş olmasıdır.

Bu sonuçlar ışığında şu önerilerde bulunabilir:

Kıbrıs DKAB (4-8) kitaplarının hem görsellerinin hem de sayfa tasarımlarının görsel tasarım ilkelerine göre yeniden düzenlenebilmesi, içerikle görseller arasında uyumun sağlanabilmesi, kitapların daha çekici ve öğrenciyi düşündürücü özellik taşıyabilmesi için yeni görseller –özellikle de alt sınıflarda çizimler- hazırlanarak kitaplar yenilenebilir.

Ders kitapları hazırlanırken yazarların ve görsel tasarımcıların sürecin başından sonuna kadar eşgüdüm içinde çalışması ve sürece uygulayıcılar olarak öğretmenlerin de dâhil edilmesi sağlanabilir. Süreç içinde öğrencilerin görüşlerine de başvurularak daha nitelikli kitapların hazırlanması temin edilebilir.

Görsellerin öğrencilerin ilk dikkatini çeken öğeler olması göz önünde bulundurularak, ders kitaplarındaki görsellerin sayısı arttırılabilir. Görsellerin açıklığına ve netliğine daha fazla önem verilebilir.

Kitaplardaki hem içerik hem de görseller farklı öğretim yöntem ve tekniklerin kullanılabilmesine fırsat sunacak şekilde tasarlanabilir. Özellikle şema, kavram haritası, harita, tablo vb. görseller daha fazla kullanılabilir.

Bu çalışmanın benzerleri öğretmenlerin ve öğrencilerin görüşleri alınarak hazırlanabilir. Ayrıca ders kitapları içerik açısından incelenebilir. Karşılaştırmalı incelemeler farklı ülkelerin din eğitiminde kullanılan ders kitapları arasında yapılabilir.

Kaynakça

- Akyürek, Süleyman. "Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Derslerinde Kavram Haritalarının Kullanımı". *Değerler Eğitimi Dergisi* 1/3 (Temmuz 2003), 65-85.
- Alpan Bangir, Gülgün. *Ders Kitaplarındaki Grafik Tasarımın Öğrenci Başarısına ve Dersle İlişkin Tutumlarına Etkisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2004.
- Ay, Mehmet Emin. *Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım?* İstanbul: Timaş Yayınları, 38. Basım, 2016.
- Aycan, Şule vd. "İlköğretimde Kullanılan Fen Bilgisi Ders Kitaplarının Bazı Kriterlere Göre İncelenmesi". Ankara: ODTÜ, 2002.
- Aydın, Mehmet Zeki. *Din Öğretiminde Yöntemler*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 13. Basım, 2020.
- Büyüköztürk, Şener vd. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 27. Basım, 2019. <https://doi.org/10.14527/9789944919289>
- Cemaloğlu, Necati. "Öğretimde Ders Kitaplarının Yeri ve Önemi". *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu: Tarih 9-12*. ed. Necdet Hayta vd. 1-32. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 1. Basım, 2003.
- Ceyhan, Erdal - Yiğit, Birol. *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2. Basım, 2004.
- Demirbaş, Murat. "İlköğretim 6. sınıf Fen ve Teknoloji Ders Kitaplarının Belirli Değişkenler Bakımından İncelenmesi". *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi* 11 (Aralık 2008), 53-68.
- Genç, Ayten. "İlk ve Ortaöğretim Okullarında Yabancı Dil Ders Kitabı Seçimi". *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 22 (2002), 74-81.

- Gültekin, Erdal. "Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları Çocuk Kitaplarının Resimlemelerine Genel Bir Bakış". 4/405-412. Ankara: ÇOGEM Yayınları, 2006.
- Kılıç, Abdurrahman - Seven, Serdal. *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 8. Basım, 2008.
- Kıral, Bilgen. "Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi". *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8/15 (Haziran 2020), 170-189.
- Kutlu, Oğuz - Aldağ, Habibe. *Öğretim Teknolojisi ve Materyal Geliştirme*. İstanbul: Lisans Yayınları, 2005.
- Küçükahmet, Leyla. *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2014.
- Macit, Sadullah. *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 7*. İstanbul: FCM Yayıncılık, 2019.
- Milli Eğitim Bakanlığı (TCMEB). "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)". *Öğretim Programları (DKAB 4-8)*. 2018. Erişim 09 Şubat 2021. [https://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/2018130153652546-DKAB_\(4-8.%20S%C4%B1n%C4%B1f\)_DOP_%202018.pdf](https://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/2018130153652546-DKAB_(4-8.%20S%C4%B1n%C4%B1f)_DOP_%202018.pdf)
- Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı (KKTCMEB). "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi 4-8.Sınıflar Öğretim Programı". *Öğretim Programları (DKAB 4-8)*. 2016. Erişim 07 Şubat 2021. <http://talimterbiye.mebnet.net/Ogretim%20Programlari/2016-2017/Dersler/din4-8.pdf>
- Mücahit, Mustafa. "Dördüncü Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabının Hedef Yaş Düzeyine Uygunluğu Üzerine Bir Değerlendirme". *Tasavvur: Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 6/1 (Haziran 2020), 201-230.
- Nayir, Sebahattin vd. *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi* 8. ed. Veli Karataş. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, ts.
- Oğuzkan, Ferhan. *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Emel Matbaacılık, 1997.
- Özdemir, Safiye. *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 6*. Ankara: Dörtel Yayıncılık, 2019.
- Saygılı, Yasemin. *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 7*. Lefkoşa: KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı, 2020.
- Saygılı, Yasemin. *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 8*. Lefkoşa: KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı, 2018.
- Seferoğlu, Süleyman Sadi. *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 10. Basım, 2019.
- Selçuk, Mualla. *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009.
- Şahin, Mehmet. "Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Mesaj Tasarımı İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi". *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi* 13/3 (Ağustos 2012), 129-154.
- Şentürk, Harun. *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 6*. Lefkoşa: KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı, 2. Basım, 2018.

- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (TTKB). "Taslak Ders Kitabı ve Eğitim Araçları ile Bunlara Ait E-İçeriklerin İncelenmesinde Değerlendirmeye Esas Olacak Kriterler ve Açıklamaları". Haziran 2019. Erişim 09 Şubat 2021. http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_08/26172658_Kitap_Ynceleme_deg_kriter.pdf
- Tertemiz, Neşe vd. *Ders Kitabı ve Eğitimdeki Önemi, Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2001.
- Tosun, Cemal vd. "Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4-8". Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2001.
- Turan, Neriman. *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4*. Lefkoşa: KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı, 2. Basım, 2017.
- Uzuner, Serap vd. "Türkçe 6, 7 ve 8. Sınıf Ders Kitaplarının Görseller (İllüstrasyonlar) Açısından Değerlendirilmesi". *Türklük Bilimi Araştırmaları* 27 (Ocak 2010), 721-733.
- Ünver, Şerife - Genç, Ayten. "Görselliğin Gücü: Almanca Ders Kitaplarındaki Görselliğe İlişkin Öğretmen Görüşleri". *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 28/1 (Haziran 2013), 393-404.
- Yağız, Emine Sena. *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 5*. Lefkoşa: KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı, 2. Basım, 2018.
- Yaşar, Okan - Şeremet, Mehmet. "A Comparative Analysis Regarding Pictures Included in Secondary School Geography Textbooks Taught in Turkey". *International Research in Geographical and Environmental Education* 16/2 (Mayıs 2007), 157-188. <https://doi.org/10.2167/irgee216.0>
- Yıldırım, Ali - Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 10. Basım, 2016.
- Yiğit, Hulusi vd. *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4*. ed. Mustafa Yılmaz. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, ts.
- Yiğit, Hulusi vd. *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 5*. ed. Mustafa Yılmaz. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, ts.
- Zengin, Mahmut - Gümüşay, İbrahim. "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitapları Üzerine Bibliyografik Bir Çalışma (1982-2019)". *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 9 (Haziran 2020), 117-186.

